

Танасић, Срето: Милка Ивић, *Лингвистички огледи*, Просвета Београд 1983, *Књижевни језик* 14/3, Сарајево **1985**, 107–111 [приказ].

Милка Ивић, *Лингвистички огледи*, Просвета, Београд, 1983.

Књига *Лингвистички огледи* Милке Ивић представља избор од тринаест студија које се први пут објављују код нас. Неке од тих студија раније су објављене у иностранству, али и оне за већину наших читалаца представљају новост. Књига је подијељена у три дијела: О именици и глаголу (стр. 7—56), О реченици и њеним саставним деловима (57—176), Из падежне проблематике (177—225).

Први дио књиге чине двије студије. Прва — Избројивост онога што именица означава као граматички проблем (9—36) има за циљ да укаже на семантичке факторе који утичу на граматичко понашање именице приликом избројавања онога што је њоме означено. Први услов за стицање својства избројивости, истиче М. Ивић, јесте опредмећеност појаве. Међутим, иако се свијет дијели на опредмећен и неопредмећен, то не значи да се између њих поставља чврста граница у погледу избројивости. У језику постоји могућност да се и неопредмећене појаве на одређен начин изброје: кап воде, зрно соли, навилјак сијена. Овдје се ради о тзв. индиректном повезивању. Ова средства која служе да неуобличеној материји и неодређеном мноштву прибављају својства појединачности ауторица назива партикуларизаторима индиректног типа. Постоји могућност да се партикуларизаторска функција оствари и директно. Партикуларизатори директног типа долазе првенствено при истицању фрагментизованости материје (23). Разлика у резултату фрагментизације зависи од тога да ли се ради о материји или о предмету: фрагментизација је партикуларизација кад се ради о материји, а није кад се ради о предмету. Ово се одражава и на граматичко понашање: деминутивне и аугментативне суфиксе добија само ријеч која има функцију да укаже на фрагмент, а партикуларизатор који није фрагментизатор не може добити такве суфиксе: комадић меса: *комадина намјештаја (24).

У раду Начин на који словенски глагол овремењује понављању радњу (37—56) уводи се принцип разликовања референцијално/нереференцијално и у проучавању глагола. Глагол је референцијално употређљен кад именује радњу као актуелну у садашњости, прошлости или будућности; ако није тако, употређљен је нереференцијално (37). У нереференцијалним ситуацијама некад је релевантно вођење рачуна о времену, а некад није. Ауторица с бави случајем кад је вођење рачуна о времену релевантно. У ту сврху употребљавају се временски глаголски облици који информишу о понављању радње у садашњости, прошлости и будућности.

Као резултат изучавања ове проблематике М. Ивић је утврдила генерални принцип: »инвентар глаголских облика којим се разликује време под овде разматраним нереференцијалним околностима не

сме бити идентичан с инвентаром неререференцијалних глагола у одговарајућој функцији» (52). Тако српскохрватски језик на плану садашњости уводи и перфективни презент, на плану прошлости избацује аорист и имперфекат, а уводи потенцијал свршених и несвршених глагола.

Други дио књиге чини шест тематски повезаних радова. У раду О структури српскохрватске прости реченице с глаголским предикатом (59—86) М. Ивић утврђује мјесто које у простој реченици имају субјекат и предикат у сх. језику и у другим словенским језицима. Реченице се могу подијелити у двије групе: на оне чији се предикат може повезивати с посебно израженим субјектом и на оне код којих то није могуће (62). У правилу функцију субјекта има ријеч којом се именује вршилац радње (agens). Међутим, то није обавезно. Тако се у два типа пасивних реченица — са трпним придјевом и оних са СЕ — реченични субјекат и agens лексички не подударују. Ауторица анализира случајеве кад се у пасивној реченици с трпним придјевом не исказује вршилац радње и однос између два типа пасивних реченица у вези са (не)искаживањем agensa.

У раду Српскохрватске реченице с предикатом чије је лексичко језгро именица или замјеница у номинативу (87—114) М. Ивић ове реченице посматра у два појавна типа — као упитне и као изјавне. При разматрању упитних реченица полази се од разликовања референцијално/неререференцијално саопштавање. Кад се реченица односи на појаву која се референцијално схваћа, онда се уводи питањем *ко* или *шта*. Ауторица показује како се све у овом случају питања могу нијансирати.

И при интерпретацији изјавних реченица битно је да се уважава критериј референцијално/неререференцијално тумачење појава (98). Ове реченице могу имати карактеризациони и идентификациони карактер. Идентификација може бити тотална и парцијална, што је опет у вези с критеријем референцијалност/неререференцијалност. Тотална идентификација може бити само ако се ради о неререференцијалној интерпретацији појава (105).

На почетку рада Исказивање директног објекта у (стандардном) српскохрватском (115—138) М. Ивић истиче да се уз акузатив без приједлога у сх. језику у функцији директног објекта употребљавају још генитив и *се* умјесто пунозначне лексичке јединице у облику акузатива. У овом раду разматрају се услови под којим се свака од ове три форме јављају у функцији директног објекта. Генитив се јавља у два случаја као директни објекат: функцију директног објекта може вршити искључиво генитив уз прелазне глаголе који се остварују са *се* — *прихватити се посла* (116); у другом случају генитив се јавља напоредо са акузативом у овој функцији. При томе важну улогу има критериј референцијално/неререференцијално тумачење појаве. Кад је у пита-

њу референцијално тумачење, у функцији објекта долази само акузатив: проспи воду (117). Генитив се употребљава само кад је објекат неререференцијално схваћен — ту не треба додавати сирћета: *проспи (оне) воде, али са њим упоредо може доћи и акузатив — дају кафу (117).

Ауторица овдје износи и низ запажања о понашању разних лексема у функцији директног објекта. Говорећи о лексемама које имају функцију просентенцијализатора она показује како ријеч ствар не може функционисати без детерминатора — *чуо сам ствар (126). Други је случај са просентенцијализатором сљедеће, који се појављује као најавна обавјештења које слиједи о објекту — поклонио јој је сљедеће — књигу. У овом случају ограничења се односе на реченичне конструкције у којим сљедеће не може доћи. М. Ивић наводи овај случај: *рекао ми је сљедеће, али ја нећу да ти кажем шта (126—127). Предстоји да се испита у којим све ситуацијама у сх. језику сљедеће као просентенцијализатор не може доћи. Једна од таквих ситуација је *нећу да ти кажем сљедеће: да сутра нећу доћи — нисам ти рекао сљедеће: да сутра нећу доћи.

У раду О реченицама којима се допуњује глагол знати (139—144) говори се о појави фактивности, о којој је код нас мало писано, тј. о томе како се понаша глагол знати као фактивни глагол [глагол који у предикату имплицира да је оно што износи њему подређена реченица истинит факат] (139).

У раду О српскохрватским погодбеним реченицама (145—153) прво се наводе везници којим се уводи протаза, а затим се описују морфолошке околности везане за употребу појединих везника, те погодбене реченице. На крају се указује на један тип реченице која је устројена као погодбена (протазно-аподозно устројство) са везником ако а није погодбена. М. Ивић је назива мотивациона. При њеном изрицању говорно лице полази од тога да је реално оно о чему саопштава, што чини садржај апотезе: ако га не волиш, зашто се с њим стално виђаш [=ти га, кажеш, не волиш; кад је тако, зашто се с њим стално виђаш?] (151). Разлику између ових и погодбених реченица ауторица види и у томе што се у погодбеној са ако будућност исказује футуром₂ а у мотивационој футуром₁, с тим што се мотивациона често проширује са већ. Испитивања ће, међутим, показати да ли је у језичкој пракси извршена досљедна подјела футурских облика између ова два типа реченице, или се у језичкој пракси футури може јавити у оба типа реченице са ако, с тим да се мотивациона проширује са већ. У разграничавању значења игра улогу и шири контекст.

Посљедњи рад у овом дијелу — О српскохрватским герундима (155—176) — један је од ријетких који се баве овом проблематиком у сх. литератури познатом под именом глаголски

прилози. При утврђивању принципа по којим у појединим случајевима успостављају однос герунд и реченични предикат М. Ивић се служи парафразирањем герунда у реченицу. Анализирајући тако сх. језичку ситуацију ауторица утврђује заједничко и посебно код српскохрватских герунда и врши корекцију неких знања о овим глаголским облицима.

Трећи дио ове књиге чини пет радова. Прва два посвећена су детерминаторима. У првом — О словенским обавезним детерминаторима (179—187) — М. Ивић дефинисала је разлику између обавезних и необавезних детерминатора. Затим је показала да поред везаних падежа који иду обавезно уз приједлоге у словенском падежном систему постоји и други тип везаних падежа — који иду са обавезним детерминаторима. У другом — О семантичким околностима од којих зависи обавезна детерминација квалификативног типа (189—196) — ауторица се бави случајем кад изостављање детерминатора условљава то да се смисао замијени бесмислом.

У раду О структури српскохрватског падежног система (197—205) полази се од чињенице утврђене у првом раду овог дијела књиге — да се словенски падежи остварују а) као слободни, б) везани уз приједлоге и ц) везани уз детерминаторе. Ауторица утврђује принцип према коме се у сх. падежном систему распоређују, а-, б- и ц-форме. При томе она полази од резултата до којих су дошли проучавајући словенски падежни систем Јакобсон и Кугуљовиц. Њиховим критеријима централност/нецентралност и управљеност/неуправљеност додаје се и податак о дистрибуцији а-, б- и ц-форми. Овим истраживањима М. Ивић је показала да у српскохрватском и датив иде у централне падеже, што Јакобсон и Кугуљовиц нису запазили. Тако овај рад, уз то што употпуњује знања о сх. падежном систему, доприноси и употпуњавању општих поставки о словенском падежном систему.

Рад Српскохрватски падежни систем за означавање просторних односа (207—214) посвећен је функционисању падежног система на једном плану. Полази се од чињенице да се у нашем језику просторни односи исказују свим зависним падежима, у правилу с приједлогом.

И на крају, у раду Лингвистичке консеквенце различитог приступа односу »део-целина« (215—252) М. Ивић бави се проблематиком која тек постаје предмет пажње у лингвистичким истраживањима. Циљ истраживања постављен је овако: »улога 'дела' Б у ономе што изводи или сноси (целина) А, остварена под идентичним околностима, језички се не приказује доследно као иста; питање је — зашто« (215). У оквиру ове проблематике ауторица посматра један тип реченице — у коме именица као ознака цјелине А врши синтаксичку функцију субјекта или директног објекта. Резултати до којих је дошла М. Ивић показују да ће у будућим истражи-

вањима појединих језика бити корисно сагледавање и ове стране функционисања. Тако је, рецимо, интересантно упоредити реченицу Он млатара рукама, гдје именица која означава цјелину А — дакле тип који је ауторица посматрала, са реченицом Млатарāju му руке, у којој такође имају ријечи које означавају цјелину А и дио Б. Али у овом случају дио Б врши функцију субјекта. У првој реченици појам означен као цјелина контролише радњу што је врши цјелина Б, у другој реченици то није случај.

На крају треба рећи да је појављивање ове књиге значајно како по резултатима до којих је Милка Ивић дошла испитујући поједине језичке појаве тако и по томе што при истраживању тих појава она указује на могућности нових приступа. И једно и друго биће подстицајно у будућим изучавањима језика. У овом приказу већ је указивано на то да је ауторица много више него што је то досад чињено афирмисала принцип референцијално/нереференцијално тумачење појава, било да је именица било да је глагол у питању. Осим тога, она у својим истраживањима поклања пажњу и таквим појавама као што су фактивност и детерминација, те однос дио-цјелина, што доприноси потпунијем освјетљавању појединих језичких феномена. Нема сумње да књига *Лингвистички огледи* представља значајан допринос сербокroatистици и славистици уопште.

Срето Танасић

Ranko Bugarski, *Jezik i lingvistika*, Друго, прерађено и допуњено издање, Nolit, Београд, 1984.

Ова позната књига, која је својим првим издањем изазвала велико интересовање научне и стручне јавности и добила Nolitovu награду, појављује се у другом издању, прерађеном и проширеном за једну трећину у односу на претходно.

Ranko Bugarski, врстан лингвистички теоретичар, бави се у овој књизи темелјним питањима савремене лингвистике, али покланја пажњу и појединим тематама које су раније мало обрађиване. У првом поглављу — *Jezik i jezici* — аутор разматра развој науке о појединачним језицима и развој лингвистике о језицима уопште, и то ставља у контекст везе филозофије и лингвистике. Он то чини на начин на који нисмо навикли у нас: даје слику граматике као узора другим наукама и примат старе индијске науке о језику у области проучавања »не само njihovог језика него и уопште семантике и лингвистичке теорије«.

Друго поглавље бави се питањима лингвистичке типологије. И овде Bugarski показује корене и раст типологије од Шлегела па nadalje, износи везе између типологије и друштва, типа и класе и истаје да се апсолутни типови језика никад не јављају у чистом облику.

У трећем поглављу књиге рећ је о језицима универзалностима које се изводе на основу сличности међу језицима или на основу разлика. Ту